

תורה ומדינה הלכה למעשה - דינים יסודיים בהלכות ריבית בכלכלה מודרנית בת זמננו

- גביית הריבית, למרות איסורה החמור מן התורה, ולמרות שמובאים עליה בדברי חז"ל אמירות חריפות מאוד, כגון שהלוקח ריבית כאילו כופר ביציאת מצרים ובאלוקי ישראל, נהייתה בדורות האחרונים מהאיסורים הנפוצים ביותר. נוצר מצב, שאפילו אנשים המקפידים על מצווה קלה כבחמורה, דשים איסורי ריבית בעקבם, ומתעלמים למעשה לחלוטין מאיסורי ריבית אלו, מחוסר הכרת ההלכות בדינים אלו, ומחוסר מודעות לבעיה החמורה הקיימת באופן מובנה בשוק הכלכלי העולמי לפיה הריבית הינה לגיטימית, וע"ג עומדת כלכלת העולם כולו כפי שהיא בנויה כעת. הנחת היסוד שבגינה בכל הכלכלות בעולם המודרני יש מקום ללקיחת הריבית הינה, שלהבנת כל הכלכלנים בימינו, הזמן בו נמצא הכסף אצל הלווה הינו שווה כסף, וכשם שניתן לקחת שכר גם ע"פ תורה על כל השכרה של חפצים, למרות שהחפץ חוזר בשלמותו למשכיר, כך ניתן להבנותם להשכיר כסף בהלוואה, ולמרות ששווי הכסף יחזור מלווה מ"מ על הזמן בו הכסף היה ברשות הלווה יש לגבות ממון. מתוך הנחת יסוד זאת, נלקחים ברחבי העולם הלוואות בהיקפים נרחבים מאוד בריבית, ואף במדינת ישראל, שרוב אזרחיה הינם יהודים מתבצעים עסקאות רבות בריבית האסורה מדאורייתא. ע"פ דברי הפוסקים כולם, שכאשר אדם ביצע הלוואה, מתוך סיכום ברור בין הלווה למלווה שההלוואה תוחזר עם ריבית בגובה מסוים, יש בכך משום ריבית האסורה מהתורה לחלוטין. עסקאות אלו המצויים לרוב במדינת ישראל, אמנם מגובים בחלקם בהיתרי עיסקא, שעליהם נלמד בהמשך לימודנו, אך חלקם אינו מגובה בהיתר עיסקא, ועל חלקם לא ניתן כלל לעשות היתר עיסקא לפי פוסקים רבים. זאת ועוד, לעיתים רבות ישנו מצב בו נלקחות הלוואות בין אנשים פרטיים עם ריבית וכדומה, ע"מ שהמלווה לא יפסיד מערך כספו בזמן שנמצא ברשות הלווה. שהרי אם היה מפקיד כספו בבנקים או בהשקעות אחרות, היה מקבלם עם ריבית. ממילא, ע"מ שלא לגרום למלווה הפסד כתוצאה מההלוואה, מסכימים שני הצדדים על הלוואה בריבית האסורה מהתורה באיסורים חמורים כאמור לעיל. כל זאת כאשר במרבית המקרים, אין כלל היתר עיסקא ביניהם, המאפשר להלוות בריבית במקרים מסוימים. לעיתים הלוואה זו מתבצעת, גם כאשר שני הצדדים שומרי תורה ומצוות, ועושים עסקה זו הכרוכה באיסורי תורה מהסיבות המנויות לעיל, מבלי משים שכתוצאה מכך עוברים על איסורי תורה. בנוסף רבים מבין שלמי אמוני ישראל, עוברים על איסורי דרבנן הכרוכים בריבית, אשר הינם בדרך של מכירה או תוספת הממון שלא נקבעה מראש - ריבית שאינה קצוצה וכדומה. מעבר להגברת המודעות היוצאת מכל עיסוק בסוגיה זו, אשר הינה בגדר מת מצווה, משום שבבתי המדרש, למרות נחיצותן של הלכות אלו ברמה יומיומית, לא עוסקים בסוגיות אלו, יש להבין את מהותו של האיסור, ע"מ שנוכל לראות כיצד ניתן יהיה להקטין את הכמות והאיכות של האיסורים הקיימים בשוק הכלכלי המודרני הנוגעים בדיני ריבית.
- הגמ' במהלך דבריה בעניין איסורי ריבית אומרת: "כללא דריביתא: כל אגר נטר ליה אסור". הראשונים בהסברם לכלל זה המובא בגמ' אומרים, שלמעשה השכר האסור משום ריבית הינו, כל שכר המגיע בגלל הרווחת זמן הפירעון והתשלום של ההלוואה או המכירה הינו אסור. מוסיפים הראשונים ע"פ המשך דברי הגמ' ואומרים, שהאיסור אינו רק על מצב בו הלווה מחזיר לו ההלוואה כעבור זמן מסוים, והכסף הניתן הינו עבור המתנת המעות, אלא אפילו אם מוכר מוזיל את המכירה, עבור העובדה שהקונה משלם כבר כעת, למרות שטרם קיבל את הרכוש אותו הוא מעוניין לקנות, ישנו איסור ריבית (מכיוון שמדובר במכירה ולא בהלוואה יש בכך משום ריבית דרבנן בלבד). ע"פ דברים אלו, אין משמעות "אגר נטר" איחור זמן הפירעון בלבד, אלא גם הקדמת זמן התשלום אסור משום ריבית, וממילא כל מצב בו התשלום הינו על שינוי בזמן התשלום, בין הקדמתו ובין איחורו אסור משום ריבית. הוזלת המחיר עקב תשלום מראש נתפסת ע"פ דברי גמ' אלו, כאילו הקונה מלווה למוכר את מלוא הסכום, ומפאת הקדמת התשלום מחזיר לו המוכר את החפץ שנקנה בהמשך, וכעת נותן לו סכום נוסף מעבר לחפץ שעליו שילם. סכום זה אסור משום ריבית.
- הרמב"ם, מתוך הבנת דברי הגמ' לפיהם "אגר נטר" בלבד אסור מסיק, שלמעשה אם נותן הלווה למלווה כסף במתנה שאינה קשורה בהלוואה שנתן לו, למרות שברור לכל שמתנה זו ניתנת בעקבות ההלוואה, כיוון שאינה מוגדרת באופן ישיר כשכר על המתנת המעות, מותר לעשות כן. מדבריו מתחזק איסור הריבית, לפיהם מותר שבסופו של תהליך יתרבה שכרו של המלווה ע"י הלווה כתוצאה מההלוואה, אלא שאם מוכח שאין ריבוי שכר זה ניתן עקב הרחבת זמן הפירעון מותר הדבר. למעשה חלקו הראשונים על דברי הרמב"ם והלכה לא נפסקה כמותו. אך זאת רק משום שראו הראשונים, שלמעשה מתנה זו הינה על הרחבת זמן הפירעון, ולכן מיאנו להסכים עם דברי הרמב"ם. אולם גם הם יודו, שכאשר מוכח בוודאות שאין הממון ניתן על הרחבת מועד הפירעון, הדבר מותר. לעיתים אסרו חז"ל מדרבנן מקרים שונים, למרות שאין השכר ניתן על המתנת המעות, אך זאת רק משום שנראה כריבית - מחזי כריבית, ולא כגוף האיסור מהתורה.

- המשנה בפרק איזהו נשך אומרת, שמותר להציע לאדם שתי אפשרויות תשלום עבור שכירות בתים וכדומה, כך שאם ישלם מיד ישלם סכום מסוים, ואם ישלם בסוף השכירות ישלם סכום גבוה יותר. לעומת זאת כאשר קונה דבר מה, לא ניתן להציע לאדם אפשרויות תשלום אלו, משום איסור ריבית. ע"פ הסברנו הנ"ל בדבר הגדרתו של איסור ריבית, מובן לחלוטין מדוע לא ניתן למכור דבר מה ע"י אפשרויות תשלום אלו. שהרי באמירתו לפיה אם ישלם עתה יקבל הנחה, יש "אגר נטר" לחלוטין כפי שהבאנו לעיל, משום שכל מצב בו ישנו שינוי במחיר עקב שינוי זמן התשלום, יש משום איסור ריבית. בניגוד לכך לא מובן כלל, מדוע בשכירות מותר לעשות כן. הגמ' בהסברה את ההבדל בין שכירות למכירה אומרת, שמכיוון שהשכירות משתלמת בד"כ בסופה, ממילא אין בכך כל תוספת תשלום בגלל שינוי הזמן, אלא הוזלה של התשלום. לעומת זאת במכירה, בה התשלום ניתן בד"כ מיד בקבלת החפץ הנקנה, אם ישנו מחיר גבוה יותר עקב הרחבת זמן התשלום, יש בכך משום ריבית. משמעות חלוקה זו שנפסקה גם להלכה הינה, שלמעשה ניתן להזייל עלות מוצר מסוים עקב הקדמת המעות, ואין בכך "אגר נטר", בתנאי שברור שהתשלום העיקרי הינו התשלום הגבוה. לכן, מכיוון ששכירות משתלמת בסופה, ממילא אם יקדים אדם לשלם השכירות ישנו היתר גמור לתת על כך הנחה, משום שרק מוזיל לשוכר את המחיר. משמעות דברים אלו הינה, שלא כל שינוי מחיר עקב שינוי בזמן התשלום יוצר איסור ריבית, אלא רק הוספת תשלום עבור הרחבת הזמן בלבד. לכן במכירה שהנוהג הינו לשלם מיד עם קבלת המוצר, כל הוספה במחיר עבור המתנת המעות אצל הקונה לאורך זמן רב יותר אסורה, משום שנחשב הדבר שמסוּפּי לו הממון עבור העובדה שמשלם לו קודם לכן. זו הסיבה שהגמ' שהובאה לעיל אומרת, שבמכירה, שכתוצאה מהקדמת המעות בטרם נתינת החפץ הנקנה יש הוזלה במחיר, יש בה משום ריבית, שלא כמו בשכירות. משום שכפי שהסברנו, נחשב הדבר כאילו הקונה מקבל את ההפרש בין המחיר המלא לבין ההוזלה בנוסף לקבלת החפץ. למרות הגדרה זו התירו הראשונים בסוגיה, וכן מובא בשו"ע, גם במכירה אם הסתיימה כבר לחלוטין במחירה המלא, עם תנאי שיוכל לפרועו לאחר זמן, לומר לקונה שאם ישלם עתה יקבל הנחה. זאת מתוך הבנה של הראשונים בסוגיה, שגם במכירה אם המחיר הנקוב הינו המחיר המלא, ממילא כל סיכום על הוזלה במחיר מותרת, והוא שהמכירה בסכום המלא הסתיימה לחלוטין כהדגשתו של הרמ"א בעניין זה. ע"פ דברי הראשונים מבין החלקת יעקב, שניתן לתת שתי אפשרויות תשלום במכירה, במידה וברור לכל, שהמנהג לשלם כעבור זמן על המקח. באופן זה כל מכירה תחשב כשכירות, ומותר יהיה לתת הנחה אם משלם סכום נמוך יותר עבור התשלום המוקדם, משום שיש בכך הוזלה, ולא נחשב הדבר כריבית. דבר זה נהוג כיום בין הסוחרים, שקונים סחורה ומשלמים כעבור זמן מה. במצב זה מותר בהחלט לשלם סכום נמוך יותר על התשלום בזמן, משום שיש בכך הוזלה בעקבות השינוי בזמן התשלום. באופן זה נראה שבכל שוק שבו קיים נוהג זה, ניתן יהיה להקל להציע שתי אפשרויות תשלום. דוגמא לכך ניתן למצוא בתשלומי עירייה, בהם נוהג שבעולם לפרוס את התשלום השנתי ל-12 תשלומים חודשיים, ממילא ניתן יהיה לתת הנחה למי שמעוניין לשלם מיידית בתחילת השנה לכל השנה כולה. אולם כפי שנראה בהמשך, אסור להציג תוספת על סכום זה הנפרס לתשלומים, כתוספת עבור ריבית, שאז ממילא יש בכך אמירה ברורה, לפיה תוספת התשלום הינה עבור המתנת המעות והדבר יאסר. באופן זה יש לראות, כיצד ניתן להרחיב את הנוהג הקיים בין הסוחרים בתחומים מסוימים גם לתחומים אחרים, ובכך להגדיר את התשלום המקורי כתשלום כעבור זמן, וממילא לתת אפשרות לשלם מוקדם יותר עם הנחה מסוימת בתשלום, ובכך להקל באיסורי ריבית הקיימים כיום בעסקים רבים, המציעים אפשרות תשלום מיידית בסכום מסוים, או פריסה לתשלומים בתוספת ריבית מסוימת (תשלום בקרדיט), באופן שיש בכך איסור מפורש.
- במהלך דבריו של החלקת יעקב, מוסיף ומסביר עקרון חשוב נוסף באיסורי הריבית שאסרה התורה. התורה רואה עין בעין את ההשקפה הכלכלית הנהוגה כיום, לפיה לכסף המצוי אצל הלווה יש ערך ושווי, מעבר לסכום ההלוואה שניתנה. שהרי ניתן היה לעשות עמו דברים מסוימים, לולי הייתה ההלוואה מתרחשת. לכן, לולי איסור התורה, צודקים לחלוטין הכלכלנים הסוברים, שמוצדק מוסרית לקחת ריבית על הלוואות, ועל דחיית מועדי תשלום, ולחילופין לתת הנחה בתשלום על תשלום מוקדם יותר. מתוך הבנה זו, התירו הראשונים כמובא לעיל, לתת הנחה במחיר למעוניין להקדים את התשלום, לאחר ביצוע העסקה על דעת תשלום מאוחר יותר, מתוך הבנה שבהחלט מוסרי וראוי לגבות תשלום, עבור שינויים במועד התשלום. אולם באה התורה וחיידשה, שלמרות שמבחינה עסקית וכלכלית הדבר נכון ומוצדק, אסור לעשות כן משום איסורי הריבית, שכפי שכבר למדנו בעבר, כל הלכות הלוואה הינן סניף מהלכות צדקה, וכשם שאדם הנותן צדקה מפסיד בכך מכספו, כך גם הנותן הלוואה מפסיד את הערך הראלי של כספו, באי קבלת הריבית, כפי שנהוג לראות את ערכו האמיתי בכלכלה המודרנית. מכאן נראה מקום נוסף, בו התורה אינה מביאה דעה כלכלית זו או אחרת, אשר עלולה להתנגש לעיתים עם גישה מקצועית, אלא מביאה השקפה מוסרית לפיה, למרות השווי הכלכלי של הכסף, אין לקחת ריבית משום הצדקה שחייבה התורה בהלכות הלוואה, באוסרה איסורי ריבית.

שלא כמו אלו הרוצים להטיל דופי בתורה, ולומר שהסיבה שהתורה אסרה ריבית, הינה מכח הבנה כלכלית, לפיה אין כל ערך נוסף לכסף הנמצא אצל הלווה זמן ממושך בעקבות ההלוואה.

• ערך הכסף הנוסף, שבגיננו בתפיסה הכלכלית המודרנית יש לגיטימציה לשלם עבורו ריבית, בא כאמור מתוך העובדה שכסף שאינו עובד בהשקעה מסוימת, ממילא מפסיד בערכו הראלי. הירושלמי, בהגדרתו של מי שמקבל כסף לבצע עמו עסקה ובמקום זאת קנה דברים שלא ניתן להרוויח מהם, מכנה מצב זה בשם

"מבטל כיסו של חברו". הגישה העקרונית כלפי אדם זה, שמנע מחברו רווחים כתוצאה מביטול העסקה, וממילא הפסד מרווחיה הינה, שהינו מזיק בכך לחברו, אך מכיוון שנזק זה אינו נזק ישיר וברור, לא ניתן לחייב את המבטל כיסו של חברו בנזקיו בבית הדין, ונחשב כמזיק בגרמא בלבד. אולם מובא בפוסקים, שראוי במצבים מעין אלו, אם הינם שכיחים, לתת קנסות לאנשים העושים זאת "ע"מ לשבר זרוע רשעים" כדברי המהרש"ל. לכאורה תשלום קנס זה דומה מאוד לפי דברינו לעיל לריבית, שהרי כל הסיבה לפיה ישנה לגיטימציה לקחת ריבית הינה, משום שיש הפסד לכסף כאשר נמצא אצל הלווה, ולא מושקע ע"י המלווה בהשקעה שתניב לו רווחים. הרשב"א אומר שכאשר אדם מתנה בעת ההלוואה, שאם יאחר הלווה בפירעון חובו יתחייב בתוספת תשלום, אין בכך שכר המתנת מעות, אלא מעין פיצוי על הנזק שמנע ממנו להרוויח כסף, מהמועד שהיה אמור לפרוע בו את חובו. למסקנה אומר הרשב"א, שלמרות שאין בכך שכר המתנת מעות, וממילא אין זה ריבית, אך כיוון שבסופו של דבר הלווה משלם למלווה עקב תשלום פיצוי זה, יותר מאשר לווה, יש בכך משום איסור ריבית מדרבנן, משם שדומה הדבר לריבית. הריב"ש אומר על דבריו, שהרשב"א אסר רק בהלוואה באופן זה. אך במכירה, שמתחייב הקונה להוסיף סכום כסף אם יאחר במועד התשלום, יסבור הרשב"א שהדבר מותר לגמרי. שהרי כל ריבית, אפילו על שכר המתנת מעות, במכירה אסורה רק מדרבנן. לכן באופן זה של תשלום פיצוי על הנזק, שאפילו בהלוואה של ממש אין איסור מעיקר הדין, במכירה יהיה הדבר מותר לגמרי. השו"ע פוסק את דברי שניהם להלכה, ומוסיף על דבריהם ואומר, שגם פיצוי זה אסור, במידה והמאחר בתשלום נצרך לשלם בכל תקופת איחור, תשלום נוסף וקבוע בגלל האיחור. במצב זה מסביר הגר"א, מוכח בוודאות שלא מדובר בתשלום של קנס, אלא תשלום על המתנת המעות, שכלל שהזמן עובר מתחייב המאחר בתשלום נוסף. עוד מוסיף הט"ז ואומר, שדין זה נכון לכל ההיתרים בנושא הריבית. כאשר ישנה קצבת תשלום המתווספת בכל זמן, ממילא יש בכך איסור ריבית לכל דבר ועניין. לכן לא ייתכן מצב בו ניתן יהיה לסמוך על היתר מן ההיתרים המובאים בפוסקים בעניין ריבית, כאשר משתמשים בשם ריבית, או שקוצבים את התשלום לפי זמנים. מ"מ לכאורה, כיוון שגם התשלום על הריבית ביסודו מושתת על ההבנה לפיה, נתינת ההלוואה הינה לכשעצמה ביטול הרווחים שיכול היה סכום הכסף שניתן בהלוואה להניב, אם כן מדוע ריבית אסורה אך קנס כתוצאה מאיחור בתשלום מותר כדברי השו"ע. נראה ללמוד את החילוק בין הקנס המותר לבין הריבית האסורה ע"פ דברי המנחת שלמה, אשר מתיר לגמחי"ם המלווים הלוואות לגבות קנסות על איחור בתשלומי ההלוואות, אע"פ שהם קוצבים את הקנס באופן הדומה מאוד לריבית, באומרים שבכל זמן שיעבור יתחייב הלווה סכום נוסף על כך שמאחר בתשלום. הסיבה להיתר באופן זה הינה, שבניגוד לריבית האסורה משום שהתורה אסרה לגבות כסף על המתנת המעות, כאשר עבר זמן ההלוואה, למעשה סכום הכסף כבר לא נחשב הלוואה, אלא רק כגזל ביד הלווה. אי לכך, אין עוד שכר על המתנת המעות, אלא כדבריו, שכר על שיעור גודל העוולה שהלווה עושה עם המלווה. למרות שבשני המצבים הסיבה לתשלום הינה הכסף של המלווה שבטל ואינו מניב רווחים, כיוון שאין כל עוולה שעושה הלווה בזמן ההלוואה, טרם חל מועד הפרעון, יש בכך שכר על המתנת המעות. לעומת זאת אפילו אם הקנס קצוב לזמנים מסוימים, כיוון שעבר הזמן של ההלוואה, ונהפך סכום הכסף לגזל, יש בכך משום ביטול כיסו של חברו, ועל כך כדברי המהרש"ל לעיל, בהחלט ראוי להטיל קנסות, ולדברי המנחת שלמה, ניתן להטיל קנסות אף אם הינן קצובים. משום שכלל שהזמן עובר העוולה והנזק גוברים. רק כאשר בתנאי ההלוואה יוגדר, שבמידה ויהיה איחור בתשלום על כל תקופה מסוימת יוכל לגבות סכום מסוים, ואחר גביה זו לא יוכל המלווה לחזור ולגבות את כספו, משום שלמעשה שילם לו הלווה על המתנת המעות, יהיה אסור הדבר משום ריבית. נמצא שניתן לגבות קנסות על פיגורים בתשלומים, כפי שנהוג כיום לכתוב בחוזים רבים, משום שהגביה הינה קנס על העוולה הנגרמת ולא על המתנת המעות. אולם כדברי הט"ז לעיל, כאשר מזכירים בנוסח השטר את המילה ריבית, לא ניתן עוד להתייחס לתשלום כאילו הוא קנס, משום שמוכח מתוכו של החוזה, שמדובר בריבית ולא בקנס. מאידך, מדברים אלו עולה, שבחלט ניתן לבנות מערכות תשלום דומות לריבית, אך מכיוון שהתשלום מוגדר על הנזקים שנגרמים, ולא על המתנת המעות, ממילא הדבר יהיה מותר, וכדברי המנחת שלמה, אף אם קנסות אלו יגבו באופן שכל תקופה תגבה תוספת נוספת הדבר מותר, משום שאין בכך שכר המתנת המעות השייך רק בהלוואה, אלא פיצוי על נזק שהולך וגובר.

- מהיסוד העולה מדברינו נראה, שלמעשה שהמצב היחיד בו אסור לגבות תשלום נוסף הינו רק כאשר השכר הינו על המתנת המעות, אך כאשר ישנו מצב של נזקים שעליהם מוצדק לגבות כסף עבורם מותר הדבר. ע"פ הבנה זו דנו הפוסקים, בעניין הנהוג רבות בימינו להצמיד חובות ותשלומים אחרים למדדים שונים או לדולר. כך, שלמרות שאדם לווה סכום מסוים בתקופה מסוימת, מ"מ כיוון שכעבור הזמן חל פחות בשקל מסיבות שונות, וכעת עם סכום ההלוואה ניתן לקנות פחות דברים מאשר היה ניתן בעת ההלוואה, ישלם הלווה את התוספת לחוב, ע"מ להחזיר לחוב את הערך הראלי שלו כעת, ע"מ שכח הקניה שלו יהיה זהה לכח הקניה שהיה לו בעת נתינת ההלוואה. לכאורה עקרון זה הרווח בעולם הכלכלי המודרני, מתמודד עם אותה הבעיה של הריבית. שהרי טענת הכלכלנים הינה, שהן בריבית והן בהצמדת החוב למדד וכדומה, לולי הוספתם, למעשה הלווה מחזיר פחות מבחינה ראלית ממה שלוהה, משום שהכסף כעת שווה פחות ממה שהיה שווה בעת ההלוואה בעניין ההצמדה למדד, או שהכסף שנח ולא הניב רווחים למעשה איבד מערכו הראלי כאשר לא נגבתה הריבית. ממילא, כשם שע"פ הכלכלנים המקרים דומים, כך לכאורה הפוסקים צריכים לאסור כל הצמדה לדולר או מדד, כשם שנאסרה הריבית מהתורה. הגמ' במסכת ב"ק עוסקת בשאלה, מה הדין כאשר בוצעה הלוואה, וכעבור זמן, בטרם הגיע מועד הפירעון, נפסלה המטבע והוחלפה באחרת. רב, שדעתו התקבלה להלכה, סובר שיחזיר הלווה את ההלוואה במטבע החדשה. המהרשד"ם מדמה לכאורה דין של פחות בכח הקניה של המטבע- עליית המדד בימינו, לדין זה ואומר, שמכיוון שהמטבע לא נפסלה לגמרי, אלא רק ערכה פחת, יפרע לו כערך המטבע שהיה בזמן ההלוואה, ולא יוסיף לו סכום ע"מ להשוות את כח הקניה לכח הקניה שהיה בזמן ההלוואה, וממילא אם יעשה כן, יש בכך משום ריבית, שמכיוון שאין כל סיבה אחרת לתוספת התשלום, יש בכך משום שכר המתנת מעות. אכן החוות דעת וסיעתו סוברים מהסיבה הנ"ל שיש לאסור הצמדה למדד וכדומה, משום שיש בכך תוספת בתשלום, וכשם שישנו איסור להלוות סחורה ולקבל תמורתה כמות גדולה יותר של סחורה, רק בגלל שעתה סחורה זו שווה פחות ממה שהייתה בזמן ההלוואה, כפי שמכנים זאת בגמ' איסור הלוואת סאה בסאה, כך גם יש איסור לפרוע עם תוספת, לצורך השוואת כח הקניה של הכסף לכחו שהיה לו בזמן ההלוואה- הצמדה למדד. אולם המהרשד"ם אומר, שלא מסתבר שאדם ילווה כסף וכשיפרעו לו יחזירו לו פחות מכח הקניה. למעשה במצב זה לפי הערך הראלי של הכסף, מקבל הוא פחות ממה שהלווה. נראה שסברתו של המהרשד"ם, עומדת על יסוד דברינו לעיל, לפיהם אין בהצמדה למדד תוספת להלוואה משום אגר נטר-המתנת מעות, אלא פיצוי על הנזק שנגרם למלווה כתוצאה מהפחות שחל בערך הראלי של הכסף, ועל דבר זה מותר לגבות תשלום, ואין בכך אגר נטר. להבנה זו ההבדל בין הצמדה למדד המותרת, לבין ריבית האסורה הינה, שריבית ניתנת כתוספת על כך שהכסף לא הניב רווחים בזמן ההלוואה, אך אין כאן נזק ממשי אלא עקיף, ורק באופן זה אסרה התורה. אולם כאשר לא יכול המלווה לקנות את הסחורה שהיה יכול לקנות בסכום הכסף שהלווה בעת ההלוואה, הנזק הוא מוחשי וברור יותר, ולכן לא נחשב לאגר נטר. האחרונים חששו לשיטת החוות דעת, ולא התירו הצמדה למדד ולדולר. אולם מסכימים כולם, שהצמדה זו הינה טובה יותר מבחינה הלכתית, מאשר ריביות שאסורות לכל הדעות. ממילא גם היתר העיסקה בהצמדה זו, יהיה טוב בהרבה בחינה הלכתית, מאשר היתר העיסקה על ריביות האסורות לכל הדעות.
- נמצאנו למדים, שכשם שבהסברי הפוסקים מצאו דרכים לגבות תוספות מעבר לסכום הכסף של ההלוואה, ולא חסמו אוטומטית כל תוספת, אלא רק כזו שמוגדרת בצורה ברורה אגר נטר. כך מוטל על כל העוסקים בתחום, למצוא מכשירים פיננסיים נוספים עליהם יכולים לחשוב אנשי המקצוע בתחומי הכלכלה השונים, שבהם ניתן "לפצות" את המלווה על ההפסד הראלי של כספו כתוצאה מההלוואה, באופן שלא יהיה הכסף כאגר נטר מובהק, ולהעלות הצעות אלו על שולחנם של גדולי ישראל, ע"מ שיחליטו הם, אם אכן ניתן להקל במצבים אלו. באופן זה, ניתן יהיה להציל רבים וטובים בעם ישראל מאיסורי דאורייתא רבים, או לפחות להפחית את חומרת איסורים אלו, ולהפוך את היתרי העיסקה, עליהם מסתמכים בעסקאות הריבית הנפוצות כל כך, לטובים יותר מבחינה הלכתית. בנוסף ישנה חשיבות גדולה להגברת המודעות בראש ובראשונה אצל שומרי תורה ומצוות בדבר איסורי הריבית החמורים, הנפוצים כל כך בשוק הכלכלי המודרני, ע"י הגברת הלימוד בחלק זה של התורה, שכיום מונח בקרן זוית. לטווח ארוך יש לחשוב כיצד, ע"י מכשירים פיננסיים מסוימים, ניתן להציע תחליף ראלי לכל הריביות הקיימות בשוק, ולהוציא כליל את הריביות מהעולם הכלכלי, כגון גביית עמלות גבוהות יותר ע"י הבנקים, כך שיהיו תחליף לריביות הנלקחות על ידם, ולא להסתמך על היתרי העיסקה, שכפי שנראה בהמשך לימודנו, היתרם דחוק, ובמקרים רבים אינם מועילים.